

Kérdezők és kérdezettek

Fábry Péter filmjének már a címe is fortélyos és finom képződményre utal; fabrikált összetett szó — az Értelmező Szótárban nem szerepel —, többféleképp alkalmazható a műre. Adva van egy átlaglakás egy gangos bérházban, a kamera elé preparálva és kimetszve a hasonló lakások, házak és udvarok terének tömkelegéből; adva van egy emberi élet, a buszsofőr, a maga átlagosságában is egyedi és összecserélhetetlen ismérveivel, és ezt az életet metszi ki, a hozzá hasonló életterrel együtt, a hasonló életnek egymással határos, egymásba nyúló terai közül; és végül adva van két fiatal szociológus — éppolyan átlagosak, mint a buszsofőr —, akik metszeteket készítenek abból a társadalmi erőteréből, melyben ők maguk is élnek, noha — mint kérdezők — kívülállónak vélik magukat.

A film sztorija, láthatjuk, igen

könnyen summázható: egy úgynevezett egyszerű embert szembesítenek a szociológiai kérdőívek undokul fölényes, leereszkedően baráti és normatív felhangú kérdéseivel. A buszsofőr — Székely Béla játssza rendkívül intenzíven, különösképpen a hallgatásai sejtetnek nehezen elemezhető mélységeket — csak „felülről” jövő beavatkozásnak foghatja fel a kérdéseket, a felmérés időszakára kizökken kerékvágásából, az emlék- és vágyképek elszabadulnak benne, látomások látogatják; felesége — Gál Erzsébet alakítja a legegyszerűbb eszközökkel, kitűnően — éppen így jár, vagy tán az is lehet, hogy a feleség köznapi léte csak az ő látomásaiban kapja meg álomdimenzióját. A két kérdezőbiztos — a cinizmus felé inkább hajlót Horváth Péter, a komolyabban buzgólkodót Fazekas István játssza, szintén kifogástalanul — a látogatók fölényével

mozog az idegen térben, képtelenek felfogni, hogy miként lehet úgy élni, ahogy a buszsofőr — az átlagmunkás — él, és főként hogyan mondhatja magát valaki ilyen körülmények között elégedettnak. Értetlenségük akkor hág a csúcspontra, amikor a buszsofőr azt vallja, hogy nem hibázta el az életét. Ez nem megy a fejükbe, rá is kérdeznek hitetlenkedve. Az elégedettség és a hasznosság tudata szerintük nyilvánvalóan csakis abból fakadhat, ha az ember odáig vitte, hogy másokat kérdezhet, tért metszhet, intézményes támogatással behatolhat idegen életetekbe. A film pompás pillanata, amikor a buszsofőr egyszer visszakérdez, munkájuk értelméről. A kérdezőbiztosok nem bírják el ezt a szerepcserét — hogy kérdezőből kérdezettek lettek — és csak dadogni tudnak.

A film — akárcsak Csurka István színdarabja, a *Házmestersírató* — tiltakozás az egyenlőtlenség ellen, mely a társadalmat kérdezőkre és kérdezettekre osztja. Fábry Péter eredeti képi fantáziájának, a forgatókönyvíró-társ Nemes István leleményének, Péterffy András operatőr technikai felkészültségének köszönhetjük, hogy csak úgy dúskálhatunk a szépen kitalált és szuggesztív képekben: a „moccanni erőtlen” szélfúttá papírtól a tűznek és a víznek a szürrealizmus által már jócskán kiaknázott, mégis eredetinek tűnő képeiig, a proliudvar fölött diadalmasan hintázók látomásától az udvar csoportképeiig minden nagy hitellel és művészi erővel jelenik meg. De éppen ennek a burjánzó képi fantáziának tulajdonítható a film alapvető hibája is. A dramaturgiai és képi csúcspontok ritkán esnek egybe; a látomások egymásutánját nem annyira a csellekmény indokolja, mint inkább a képi világ önmozgása. Mintha vékony ágakra túl nagy súlyokat akasztanának: a film szerkezetét túlzottan megterhelik a fantázia képei. Főként a visszatérő mozzanatoknál világlik ez ki: ezeknek ugyanis csak az adhat létjogosultságot, ha — mint például Huszárik Zoltán *Elégiájában* — az ismétlődő mozzanatok szimbolikus jelentést kapnak. Szimbolikus jelentést viszont csak akkor kaphatnak, ha elválaszthatatlanul összeszövődnek a tartalomból eredő dramaturgiai kényszerekkel. Minthogy ez itt nem következik be, a film kevesek számára élvezhető csemege. De még hibája is jelentős tehetségre vall: márpedig a tehetséges hiba — főként fiatalalembérnél — sokkal boldogítóbb, mint a hibátlan és megbízható semmilyenség.

EÖRSI ISTVÁN

Térmetszés — magyar, 1979. Rendező: Fábry Péter. Írta: Nemes István. Kép: Péterffy András. Főszereplők: Fazekas István, Gál Erzsébet, Horváth Péter, Székely Béla. Gyártó: Balázs Béla Filmstúdió.